

روشن‌شناسی کیفی

جامعه‌شناسی تاریخی و تطبیقی - تاریخی

دکتر م. طهماسبی مدلیری

با مقدماتی از:

روشن‌بین و استفنز، کیزر و هاستر، و سوندرلین

جامعه‌شناسان

سرشناسه: سام دلیری، کاظم، ۱۳۴۹.
عنوان و نام پدیدآور: روش‌شناسی کیفی جامعه‌شناسی تاریخی و تطبیقی - تاریخی
تالیف: کاظم سام دلیری؛ با مقالاتی از روش میر ۱۰۰، و دیگران.

مشخصات نشر: جامعه‌شناسان
مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۲۲۸-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: مقالاتی از روش میر و استفنز، کیزر و هکتر، ماهونی و ریگین.
موضوع: جامعه‌شناسی تاریخی
نوع: جامعه‌شناسی تاریخی - روش‌شناسی

سازمان افزوده: روش میر، دبش، ۱۹۳۰ م.
سازمان افزوده: Rueschmeyer, D.
رده بندی دهی: ۹۴
رده بندی دهی: HM18V/آس
شماره کتابخانه: ۳۴۴۳۵۵۹

جامعه‌شناسان

روش‌شناسی کیفی جامعه‌شناسی تاریخی و تطبیقی - تاریخی
تالیف: کاظم سام دلیری

چاپ اول: ۱۳۹۳ تهران/ تعداد ۱۱۰۰ نسخه
قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان/ لیتوگرافی: رویداد چاپ: فدیا
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۲۲۸-۱
همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی، نمونه‌خوانی و صفحه‌آرایی: جامعه‌شناسان
ویراستاری: گروه ویراستاری انتشارات جامعه‌شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی:
تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی
دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۱۷
فروشگاه جامعه‌شناسان - تلفن ۶۶۰۰۰۵۱
تلفن دفتر نشر: ۶۶۹۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸
است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (ناشر) نشر یا
پخش یا عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM
Email: Sociologists15@gmail.com

فهرست

پیش‌گفتار.....	۱۱
بخش اول: «زمینه‌های فلسفی- تاریخی جامعه‌شناسی تاریخی».....	۱۳
مقدمه.....	۱۵
۱. جریان اصلی علوم اجتماعی و ویژگی‌های دانش‌های علمی (علوم طبیعی).....	۱۶
علوم طبیعی الگوی علوم اجتماعی.....	۱۸
طبیعت‌گرایی در علوم اجتماعی (و جامعه‌شناسی).....	۲۳
اثبات‌گرایی، فلسفه‌ای طبیعت‌گرا.....	۲۵
روشن‌های کمی در علوم اجتماعی به عنوان یک روش علمی.....	۲۷
۲. مقاومت در برابر طبیعت‌گرایی.....	۳۲
تاریخ‌گرایی؛ علوم اجتماعی معنا/ تاریخی.....	۳۲
تمایزات تاریخ از جامعه‌شناسی.....	۳۶
مشخصه‌های تاریخ‌گرایی.....	۴۲
روش‌های تاریخی.....	۴۶
۳. پیوند جامعه‌شناسی و تاریخ.....	۵۰
جامعه‌شناسی تاریخی ویر.....	۵۹
چرایی استفاده از تحلیل تاریخی در جامعه‌شناسی.....	۶۸
ویژگی‌های تحقیق تاریخی.....	۷۳
موضوعات جامعه‌شناسی تاریخی.....	۷۷

۸۰	تمایز جامعه‌شناسی تاریخی از روش‌های کمی
۸۱	انواع راهبردهای تحقیقی در جامعه‌شناسی تاریخی
۹۵	انواع جامعه‌شناسی تاریخی
۱۰۱	منابع
۱۰۷	بخش دوم: «روش‌شناسی تطبیقی- تاریخی»
۱۰۹	مقدمه
۱۱۰	ابزارهایی برای مطالعه‌ی علّیت لازم و کافی
۱۱۰	روش‌های یک‌گرایی
۱۱۵	روش‌های ویژه برای تحلیل علل لازم و کافی
۱۲۱	ابزارهایی برای مطالعه‌ی فرایندهای زمانی
۱۲۲	تحلیل روند
۱۲۶	استدلال‌های توالی
۱۳۰	ابزارهایی برای استنباط تمصیفی
۱۳۰	تحلیل مفهوم
۱۳۵	اعتبار سنجش
۱۳۷	نتیجه‌گیری
۱۳۹	پی‌نوشت‌ها

«مقایسه‌ی توالی‌های تاریخی - یک ابزار قدرت برای تحلیل علی؛

۱۴۱	پاسخی به «مشکلات جاری در جامعه‌شناسی کلاسیک» جان گلدنر»
۱۴۳	مقدمه
۱۴۴	درباره‌ی نیاز به تحلیل تاریخی
۱۴۷	درباره‌ی کل‌گرایی
۱۴۸	توسعه‌ی سرمایه‌دارانه و دموکراسی
۱۵۰	معضل N کم
۱۵۱	معضل گالتون
۱۵۲	معضل جعبه سیاه
۱۶۲	درباره‌ی ایجاد و آزمون نظریه‌ی استقرایی
۱۶۸	نتیجه‌گیری
۱۶۹	پی‌نوشت‌ها

«نقش نظریه‌ی کلان در جامعه‌شناسی تطبیقی- تاریخی» (۱)..... ۱۷۱

مقدمه.....	۱۷۳
ویژگی‌های تبیین‌های مناسب.....	۱۷۶
چرا استنباط روابط علی در جامعه‌شناسی تطبیقی- تاریخی مشکل است؟.....	۱۸۳
مسئولیت تاریخ‌گرایی.....	۱۸۳
مسئولیت‌های کل‌گرایی استقرایی.....	۱۸۶
شکست استقرا برای پیشنهاد مکانیسم‌های علی.....	۱۹۰
تألیف: تبیین خودمختاری دولت و نتایج آن.....	۱۹۱
نظریه‌ی چپول و مان درباره‌ی خودمختاری.....	۱۹۲
یک مدل انتخاب عقلانی خودمختاری دولت.....	۱۹۴
تألیف: تبیین دولت: تبیین‌های مخالف سیاست‌های دولت.....	۱۹۶
نتیجه‌گیری.....	۲۰۰
پی‌نوشت.....	۲۰۲

«مروری بر نقش نظریه‌ی کلان در جامعه‌شناسی تاریخی»..... ۲۱۳

مقدمه.....	۲۱۵
نظریه‌ی کلان چیست؟.....	۲۱۶
تعریفی از نظریه‌ی کلان.....	۲۱۸
نمونه‌های نظریه‌های کلان.....	۲۲۰
نظریه‌های کلان و تحقیق تجربی.....	۲۲۳
اجتناب از معضل جعبه سیاه.....	۲۲۳
استنتاج فرضیه‌ها، تلفیق دانش و تبیین رخداد.....	۲۲۶
نظریه‌های کارکردباور و انتخاب عقلانی.....	۲۳۱
نظریه‌ی کارکردباور.....	۲۳۱
نظریه‌ی انتخاب عقلانی.....	۲۳۳
نظریه‌ی قدرت.....	۲۳۴
مشخصه‌ی صوری.....	۲۳۴
کاربردهای تجربی.....	۲۳۴
نظریه‌های کلان بالقوه‌ی دیگر.....	۲۵۱
نظریه‌ی داروینیسیم‌نو.....	۲۵۱
نظریه‌ی فرهنگی.....	۲۵۴

۲۵۶.....	نتیجه‌گیری.....
۲۵۹.....	یادداشت‌ها.....
۲۶۱.....	«منطق تحلیل تطبیقی کیفی».....
۲۶۳.....	مقدمه.....
۲۶۸.....	کار کردن با موارد به مثابه شاکله‌ها.....
۲۷۹.....	تحلیل پیچیدگی علی.....
۲۹۰.....	خلاصه، به کارگیری نتایج.....
۲۹۲.....	نوشته‌ها.....
۲۹۵.....	رفرنس‌ها.....
۲۹۷.....	واژه‌ها.....

بسیاری از موضوعات مورد علاقه و بررسی جامعه‌شناسان را آن روش‌های قبیل می‌دهند که روش‌های کمی / آماری فاقد کارآمدی لازم برای مطالعه آن‌ها هستند. از این دست آن‌هایی‌اند که مربوط به زمان‌هایی غیر زمان حال (تاریخ) می‌باشند. این واقعیتی است که هر محقق اجتماعی کم‌وبیش با آن مواجه است. تلاش آنان برای یافتن جایگزین‌ها و یا راه‌چاره از میان روش‌شناسی جدید و اصل جامعه‌شناسی قرین موفقیت نخواهد بود؛ چراکه این روش‌ها به کار روش‌های طولی نمی‌آیند و برای مطالعه‌ی این قبیل کار از کفایت لازم بی‌بهره‌اند. پس چاره‌ای چیست؟ این سوالی است که محقق‌های آگاه از دهه‌ی شصت میلادی در این سو در مواجهه‌ی با این قبیل موضوعات با آن درگیر بوده‌اند. در مورد یافتن پاسخ، برخی به سمت مباحث روش‌شناختی رفته و پاسخ به سوال خود را از این بحث طلب کردند و برخی به کوشش‌ها و روش‌های ابداعی خود اکتفا کردند تا آن را کافی برای حل مسئله پنداشتند. به‌طور تقریب، این جهت‌گیری‌ها، الگوی رفتار جامعه‌شناسان از دهه‌ی شصت میلادی در مواجهه با کاستی‌های روش‌های غالب جامعه‌شناسی در پرداختن به موضوعات تاریخی بود. به جهت همین تلاش‌های پراکنده موجب شد در درون جامعه‌شناسی جریانی قدرتمند شکل گیرد که به جامعه‌شناسی تاریخی معروف شده است. هر چند بیش از نیمی از تلاش برای حل مشکل عدم کفایت جریان اصلی جامعه‌شناسی به مطالعه‌ی تاریخی می‌گذرد، اما این تلاش‌ها در جامعه‌شناسی ایران و در میان محقق‌های اجتماعی ما کم‌تر شناخته شده است. با این وجود، چندی است تلاش‌هایی امیدبخش و موثر از سوی برخی نویسندگان برای انتقال دانش

انباشته شده در خصوص جامعه‌شناسی تاریخی به جامعه‌ی علمی ما آغاز شده و امیدواری‌ها به تبدیل این تلاش‌های اندک به جریانی پرتوان را موجب گشته است. آنچه پیش روی شماست از همین سنخ کار و تلاشی هر چند اندک برای کمک به ایجاد این جریان مبارک است. در این مسیر در ابتدا تلاش نکردنده به ترجمه‌ی برخی آثار بزرگان روش‌شناسی تاریخی و تطبیقی -

تاریخی برای پر کردن بخشی از خلأ اشاره شده بود. بدین منظور برخی مقالات که موضوعات چالشی روش‌شناسی تاریخی و کمی را محور کار قرار داده بود انتخاب و ترجمه شد. اما، پس از اتمام کار این دغدغه که مباحث مورد بحث آن دسته از خوانندگان کم‌تر آشنا با جامعه‌شناسی تاریخی غیر مفید باشد، نگاشته و ادداشت مقدمه‌ای به عنوان مطلع بحث به مباحث بیافزاید. اما، مقدمه‌ی مورد نظر آن مقدار مطول شد که قابلیت یافت یک بخش از این کتاب را به‌جود اختصاص دهد. به‌همین خاطر، کتاب حاضر از دو بخش مجزا تشکیل یافته است. در بخش اول، بحثی پیرامون زمینه‌های تاریخی - فلسفی جامعه‌شناسی تاریخی به‌عنوان یک جنبه ارائه شده است و بخش دوم به مباحث سنگین‌تر مربوط به مباحث پیرامون جامعه‌شناسی تاریخی و تطبیقی - تاریخی از بزرگان و نام‌آوران این رشته اختصاص دارد. امید است این تلاش، کمکی هر چند اندک به توسعه‌ی مباحث روش‌شناختی پیرامون روش‌های موجود جامعه‌شناسی باشد.

در انتها جا دارد از همه‌ی کسانی که به انحاء گوناگون یاری‌گر این جانب در نگارش این اثر بودند تشکر نمایم. پیش و پیش از هر چیز خداوند منان سپاس‌گزارم که شرایط را به‌گونه‌ای رغم زد تا امکان انجام این کار فراهم آید. به‌طور ویژه از آقایان محمد تمنایی و علی آل‌علی ممنونم که در این جانب را در یافتن معادل‌های مناسب برای برخی جملات و کلمات انگلیسی یاری کردند. هم‌چنین سپاس‌گزار دوستان عزیزم آقایان سید علی تفضلی و سید محسن موسوی خطاط هستم که زحمت مطالعه‌ی بخش اول کتاب را متقبل شده و نظرات اصلاحی مناسبی ارائه نمودند.